
УДК 94(477.51-2)"1941-1943"

DOI 10.31654/2520-6966-2018-10i-92-242-255

Н. Д. Авраменко

вчитель історії Лосинівської ЗОШ І–ІІ ступенів

Т. В. Черненко

старший викладач кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Запровадження німецького окупаційного режиму в селі Лосинівка Лосинівського району Чернігівської області

У статті на основі аналізу архівних матеріалів, опублікованих документів, усних джерел розглянуто окупаційну політику Німеччини та її вплив на життя селян в умовах воєнної дійсності на окремо узятій території. Висвітлено процес становлення німецьких органів влади в Лосинівці, охарактеризовано склад населення, розкрито господарську діяльність населення в умовах окупації.

Ключові слова: окупаційний режим, військова зона окупації, Польова комендатура, управа, поліція, громадські господарства, трудодні.

Друга світова війна завжди викликала інтерес дослідників. Як зазначає письменник і публіцист Федір Моргун, "попри колосальний обсяг літератури про неї учасників (до генералів і маршалів), журналістів, письменників, професійних істориків (до професорів і академіків), вона є і залишається найтаємнішою подією ХХ століття" [20]. Упродовж багатьох десятиліть владна цензура не допускала публікації спогадів, що не вписувалися у ідеологічні рамки того часу. Війна зображувалася з героїчно-патетичної точки зору.

Актуальність обраної теми пов'язана із необхідністю дослідження становища окремих населених пунктів в умовах німецького окупаційного режиму у роки Другої світової війни. Тема війни, що її в СРСР кваліфікували як Велику Вітчизняну, мала на меті формування спільної радянської ідентичності, моделі загального патріотизму й ідеологеми про морально-політичну єдність "радянського народу", керованого КПРС. Сакралізація війни унеможливлювала будь-які спроби критичного осмислення минулого. Дослідники зосереджувалися на висвітленні злочинів та звірств нацистських окупантів,

подавали загальну оцінку людських та матеріальних втрат, що їх зазнало населення на окупованій території. Проте недостатньо уваги приділялося висвітленню економічного, соціально-культурного становища та забезпечення матеріального рівня життя селян, впливу окупаційної політики на життя сільського населення в окупованих районах. Без висвітлення даних аспектів неможливим буде скласти всебічну історію села періоду окупації.

Актуальним у цьому контексті є локальний підхід. Його застосування дає можливість простежити реалізацію німецьких соціально-економічних планів на місцевому рівні. Подібні дослідження дозволяють заповнити недостатньо вивчені сторінки життя сільських мешканців в умовах окупації.

Становище Лосинівки окупаційного періоду знайшло своє відображення в окремих газетних публікаціях, довідниках. Переважно це короткі повідомлення, що містять практично одні й ті ж самі цифри, факти, імена [16; 29; 30]. Цілісного наукового дослідження, що ґрунтується на архівних матеріалах та висвітлює соціально-економічне становище села, господарську діяльність, побут мешканців у роки окупації, немає. Практично відсутні дослідження, предметом яких виступала б культура населеного пункту, шкільна освіта, охорона здоров'я в зазначений період. Розкриті лише окремі фрагменти питань, що частково відтворюють складові зазначеної теми. Тому джерелами для вивчення теми стали: 1) архівні документи; 2) свідчення очевидців подій; 3) періодичні видання.

Важливим джерелом вивчення окупаційного періоду є архівні документи. Вони дають можливість проаналізувати процес становлення органів влади, внутрішню політику окупаційної адміністрації, історію руху Опору, інші аспекти нацистської окупації 1941–1943 років. Велика кількість документів, що дозволяють з'ясувати особливості окупаційного періоду села, містяться в Державному архіві Чернігівської області. Вони відзначаються різноманітністю, інформаційним потенціалом. Авторами опрацьовано 24 справи чотирнадцяти фондів. Найбільша кількість документів стосується діяльності громадських господарств Лосинівки. Також вони містять списки громадян села. На їх основі встановлено кількісний та віковий склад населення.

У дослідженні використано усні свідчення людей, які пережили окупацію і є носіями інформації про досвід виживання в умовах війни. Автори записали розповіді восьми жителів Лосинівки, свідчення яких доповнюють картину окупаційного режиму.

Багато уваги періоду окупації Ніжинського району приділяла місцева преса. Ніжинська газета "Під прапором Леніна" (згодом

"Ніжинський вісник") неодноразово вміщувала матеріали про різні аспекти нацистської окупації [24–26].

Таким чином, охарактеризована джерельна база є достатньою для дослідження окупаційного періоду Ніжинщини в цілому. Ретельне опрацювання документальних джерел та опублікованих праць, доповнене усними свідченнями, зібраними авторами статті протягом 2014 року, дозволяє всебічно реконструювати формування органів влади у Лосинівці.

Завдання роботи полягає в організації та проведенні наукового дослідження питань, які не знайшли повного відображення в історико-краєзнавчих публікаціях, а саме: 1) проаналізувати джерельну базу історії нацистського окупаційного режиму в селі Лосинівка та її відображення в історіографії; 2) розкрити особливості формування органів влади та характерні риси їх діяльності; 3) охарактеризувати склад населення Лосинівки в роки окупації; 4) висвітлити господарську діяльність населення в умовах окупації.

Лосинівку було окуповано 14 вересня 1941 року [28]. Цьому передували артилерійський обстріл та авіабомбардування. У селі панувала атмосфера невизначеності та очікування війни. "Пам'ятаю, що люди переживали, боялися, ніхто не знав, які вони – німці" [31].

Жителі згадують, що спочатку в село в'їхала колона мотоциклістів. Німецькі вояки рухалися зі сторони села Погребець у напрямку центру. "Вони їхали один за одним, наче собаки. Діти забралися на дах колгоспних сараїв, хотілося побачити, які ж вони ті німці. Мотоциклісти зупинилися, здалеку їм здалося, що то радянські солдати. Наче й стрілять збиралися. Тоді до них вийшов Пилип Прохорович, він воював у Першу світову і знав німецьку мову. Пояснив їм, що це діти. І колона рушила до центру села. А ми усі повернулися по домівках" [32]. "У село вступили піші колони німців та мадяри. У них був різний військовий одяг і мадяри не були такими жорстокими. Німці розмістилися майже у кожній хаті. У наших сусідів вони влаштували кухню, там варили їсти. У сусідів забрали теля, у нас поросся, забирали курей. Були дуже некультурними" [29].

Більшість очевидців тих подій відмічають терпиме ставлення німецьких солдат і офіцерів до жителів села. На той момент вояків цікавили лише продукти харчування. Оскільки селяни віддавали їжу безперешкодно, то і проявів насильства з боку окупантів не зафіксовано. Переночувавши та не завдавши шкоди господарям, солдати рушили далі. Деякі навіть дякували селянам за гостинність.

Місцеве населення залишалося один на один із своїми проблемами, а німецька влада встановлювала закони й правила, розпочинала

господарювати на східних землях. "Те, що враз навалилося на населення, можна порівняти лише з катастрофічним стихійним лихом" [18, с. 228]. На той час частина чоловічого населення Лосинівки перебувала на фронтах війни. Залишилися здебільшого жінки, діти, літні люди, ті, кого за станом здоров'я не мобілізували на фронт.

Чернігівщина увійшла в зону військового управління. До визволення у вересні 1943 року Ніжин залишався під військовим управлінням Вермахту у складі так званого тилового району груп армій. На цій території переважно було збережено довоєнний адміністративно-територіальний поділ на області, райони та сільради, але органи влади повністю змінені [15]. В окупованому Ніжині було створено Польову комендатуру № 197, у підпорядкуванні якої було 10 районів, в тому числі й Лосинівський [26].

Соціальна інфраструктура Лосинівки не зазнала значних руйнувань. Це пояснюється тим, що територія була окупована впродовж одного дня. Кровопротитні бої за село не велися, оскільки, на момент приходу німецьких військ, радянські війська відступили. Згідно офіційною інформацією, частково постраждали 62 двори, колгоспні будівлі Лосинівки залишились неушкодженими [27, с. 68].

У Лосинівці нові органи влади почали формуватися відразу після захоплення німецькими військами. "Загальний районний наказ № 1" передбачав: "... призначити старост з людей політично благонадійних, які ні в чому поганому не були замішані та можуть цілком справитись з покладеною на них роботою" [7, арк. 1]. Наказ регламентував усі сфери життя і діяльності жителів, навіть мову: "На всіх установах і підприємствах повинні бути вивішені вивіски німецькою та українською мовами, на всіх заїздах і виїздах сіл встановити вивіски з написом назви села нім. та укр. мовами". Створено комендатуру, яку очолив комендант Ульріх (в архівних джерелах ім'я не зазначається). Головою Районної управи став Омелян Саливон, який до війни працював учителем у селі Макіївка. До компетенції районного керівника входило: загальне керівництво районом та підпорядкованих йому сільських управ, підбір і призначення кадрів, подання на затвердження комендатури та видання директив у межах району, ведення службового листування, забезпечення порядку, охорона громадської безпеки тощо [14].

Найнижчий щабель української адміністрації займали сільські управи, які вирішували всі питання у селах, виконували розпорядження військової адміністрації та відповідали за впровадження наказів і директив німецького командування. У багатьох наказах і розпорядженнях місцевої влади зазначалося: "На підставі розпорядження

німецького командування...", "Згідно розпорядження польового коменданта...". "Спочатку був старостою Овраменко Олексій. Він до війни працював головою сільради. Коли прийшли німці, він написав список усіх комуністів і ополченців і вивісив його на магазині. Потім той список опинився в поліції" [35]. Згодом старостою став житель Лосинівки Остап Ужищенко. У перші місяці окупації старости працювали на громадських засадах, потім їм почали виплачувати заробітну плату [23]. Зокрема, у січні 1943 року вона становила 700 [6, арк. 4], а з серпня – 750 карбованців [1, арк. 10].

На початку війни нацисти не передбачали жодної можливості створення українських збройних формувань. 16 липня 1941 р. Гітлер заявив: "... Ніколи не дозволяти, щоб хтось інший, окрім німців, носив зброю... Тільки німець повинен носити зброю, а не слов'янин, ні чех, ні козак і не українець!" [17]. Проте, вступивши на територію України, німці були змушені давати українцям зброю для створення хоча б якихось органів правопорядку, адже власні сили були обмежені.

За короткий час окупантам вдалося створити в Лосинівці так звану українську допоміжну поліцію. "Начальником поліції був Христачевський Микола. Сам з Ніжина. У нього була дружина Дора. Вчителька Марія Постопа раніше вчилася з ним в Ніжині на факультеті біологічному. Зустріла його одного разу й каже: що ти собі думаєш? А як наші прийдуть, що з тобою буде? Він відповів: мовчи, бо застрелю. Коли прийшли наші, вони з дружиною втекли. Казали, що їх потім упіймали" [35].

До поліції приймалися люди "із надійних місцевих жителів", які сприяли політиці окупантів, та військовополонені. До обов'язків поліції входило втілення в життя розпоряджень окупаційної влади та охорона правопорядку. Старості села наказувалося виплачувати поліцаям щомісячну зарплату та надавати безкоштовно деякі продукти харчування [10, арк. 205] (Додаток А). У 1942 році з'явився наказ по Районній управі, згідно якого гроші "на оплату брати від прибутків кожного громадського господарства" [10, арк. 209].

7 лютого 1942 року розпочав роботу Лосинівський відділ запису актів громадянського стану, очолив його Дмитро Дзюба [11, арк. 92]. Аналіз архівних матеріалів дає можливість прослідкувати демографічну ситуацію в районі за період з лютого по серпень 1942 року [13, арк. 78]. Переважаючий показник народжуваності над смертністю (845 проти 235) свідчить про те, що в районі у цей час не проводилося масового знищення людей, це був відносно спокійний період окупації.

У розпорядженнях, наказах, звітах, вказівках, що стосуються Лосинівки й району, не йдеться про розправи, катування та приречення людей на смерть через певні економічні або військові заходи. Життя наче йшло своїм плином: видавалися розпорядження про відновлення роботи колгоспного виробництва, постанови про методи кращого господарювання на землі та заготівлю продуктів харчування. Частково це пояснюється тим, що у прифронтових районах (до яких відносилася й Чернігівська область), де господарювала військова адміністрація, визиск був меншим, оскільки залежав від потреб армії. Дещо залишалося й селянству. Продукти харчування вилучалися не військовим командуванням, а через старост і поліцаїв, що давало можливість і в селі залишити певну частину продовольства. Селянам, які працювали на польових роботах, видавали зерно на трудовні [18, с. 223]. Допоки на території області не почали діяти партизанські загони, життя було відносно мирним, і населення змушене було пристосуватися до нового режиму.

Новостворена влада провела реєстрацію працездатного населення, склала списки мешканців села. За підрахунками авторів, станом на 1 липня 1942 року в Лосинівці проживало 6442 особи, з них дітей до 16 років 2786 осіб (43 %), жінок – 2175 (34 %), чоловіків – 1365 (21 %), людей похилого віку (від 65 років) – 116 (2 %). Відповідно частка жінок, дітей та людей похилого віку становила 79 %. [Підрахунки авторів за: [4, арк. 6]. Саме вони винесли на своїх плечах весь тягар окупації. "Народ могло врятувати тільки диво. І це диво з'явилося відразу ж, коли нависла смертельна небезпека над народом, – в особі старих і жінок. Навчені життєвими досвідом Першої світової й громадянської воєн, голодуванням двадцятих і штучним Голодомором 1932–33 років, діди України не розгубилися, проявили найвищу мужність і небачену завзятість у праці ... жінки України, несучи цей тяжкий хрест, знаходили в собі сили, рятуючи дітей, сім'ю, рятуючи Україну. Наші матері й бабусі – ангели-хранителі нашого народу" [19].

Ті, хто під час окупації бажав переїхати на постійне місце проживання до Лосинівки чи Лосинівського району, повинні були пройти реєстрацію та одержати довідку, що давала дозвіл на проживання "на території с/управи та за її благонадійність староста села ручається" [13, арк. 101]. Кожна управа обов'язково подавала відомості про новоприбулих за установленною формою. Обліку підлягали й військовополонені. Зокрема, у період з 24 жовтня 1941 року по 2 березня 1942 року на обліку перебувало 307 осіб [9]. Це були жителі селища, які повернулися з полону додому та працювали у місцевих громадських господарствах.

Нацисти особливу увагу звертали на ідеологічну обробку свідомості населення окупованих територій. Важливу роль у цьому відіграла періодична преса. Архівні матеріали свідчать, що передплата газети "Ніжинські вісті", яку могли отримувати жителі Лосинівки, здійснювалася у примусовому порядку. Газету повинні були випускувати вчителі, службовці, спеціалісти громадських господарств [12, арк. 198] (Додаток Б). Окупаційна влада намагалася впливати на цивільне населення України за допомогою листівок і брошур, популяризуючи німецький спосіб життя, закликаючи до співпраці з новою владою. Особливу турботу окупанти приділяли догляду за могилами німецьких солдат та тих, хто загинув у боротьбі проти більшовиків. З приводу цього видавалися відповідні розпорядження місцевої влади [12, арк.7] (Додаток В).

Проте людей гнітила присутність окупантів. "Були люди, які з окупантами були друзі. Були жінки, які наряджалися і каталися з німцями й поліцаями. Але для більшості людей вони були чужі" [34]. Коли у вересні 1943 року до Лосинівки увійшли бійці Червоної армії, їх зустрічали з іконами як визволителів.

Намагаючись зберегти тотальний контроль над сільським господарством України, нацисти заборонили розділяти колгоспні землі та майно, перейменували колгоспи у громадські господарства та присвоїли їм порядкові номери. Зокрема, в Лосинівці їх було 9: "Ленінський шлях", "Перше травня", "Червоний шлях", "Фрунзе", "Сталіна", "Ворошилова", "Чапаєва", "Щорса", "Куйбишева". Всього по Лосинівському району таких господарств було 56 [12, арк. 122]. Керівники "громадських господарств" призначалися районним сільськогосподарським керівником, з осіб, які визнавалися лояльними до окупаційної влади [2, арк. 18]. Вони наділялися широкими повноваженнями в межах свого господарства, несли повну відповідальність за його роботу та звітували перед сільськогосподарськими інстанціями про стан справ.

Багато розпоряджень окупаційної влади кінця 1941 – початку 1942 років стосувалися обліку житлових будинків, підвід, велосипедів, навіть сторожових собак [5, арк. 8]. Складалися відомості про кількість птиці, поголів'я худоби та затверджувалися норми здачі продукції з кожного подвір'я.

Згідно з "Розпорядженням рейхсміністра зайнятих східних територій" від 5 серпня 1941 року, "всі мешканці новозайнятих східних територій у віці 18–45 років відповідно до ступеня працездатності підлягають загальній трудовій повинності". Порушення "даного розпорядження та інструкцій, виданих для його виконання, ведуть за собою

тюремне ув'язнення. За винесення вироків відповідають спеціальні суди" [17, с. 559–560]. З часом вік осіб, які повинні були працювати, змінювався: долучалися навіть неповнолітні [10, арк. 167] (Додаток Г).

У Лосинівському районі було створено земельне управління. Розпорядженням від 5 січня 1942 року передбачалося у кожному селі організувати комісію для проведення інвентаризації всього майна по кожному громадському господарству [2, арк. 4]. Привласнене або вкрадене мало бути повернуте. У списку колгоспного реманенту, який був у селі на момент приходу окупантів, зазначалося: плугів – 5, боронок – 8, культиваторів – 4, косарок – 1 [8, арк. 9]. Жителі, які пережили окупацію, розповідають, що з колгоспу на схід було відправлено худобу. Швидке просування німецьких військ змусило колгоспників повернути назад. Люди розібрали частину худоби по домівках, як і решту колгоспного майна.

Характерною ознакою життя більшості жителів селища під час окупації стала їх обов'язкова праця у громадських господарствах. Всі роботи на полях були чітко регламентовані. Під час посівної кампанії неділя та релігійні свята були робочими днями [10, арк. 173].

У Лосинівці та районі німці намагалися налагодити вирощування сільськогосподарських культур – пшениці, жита, ячменю, гречки, цукрових буряків, картоплі тощо. Важлива роль відводилася тваринництву. Згідно з наказом № 20 по Лосинівській комендатурі від 7 липня 1942 року "Про організацію тваринницьких ферм в громадських господарствах Лосинівського району", передбачалося організувати 8 вівчарських та 6 свиноферм [12, арк. 56]. У господарстві № 8 було створено "племінну конюшню жеребчиків", куди в липні 1943 року було направлено на роботу тренера Гідулянова Дмитра Ілліча. До його обов'язків входило "проводити тренівку жеребчиків, керувати роботою конюхів племінних конюшен" [12, арк. 304]. У районі діяла ветеринарна лікарня, в якій налічувалося десять працівників.

У селі планувалося розвивати парникове господарство "для сигаретного тютюну". Кожному господарству було встановлено "план заготовки гною до закладки парників". Всіх жителів Лосинівки, які мали вдома коней та овець, зобов'язали "складати цей гній окремо, держати в добре утрамбованому вигляді до весни" [12, арк. 17].

Окупаційна влада була зацікавлена у розведенні шовкопрядів, тому в селі були переписані всі шовковичні дерева, налагоджено догляд за посадками шовковиць. Було створено Лосинівське дослідне поле, яку очолював Григорій Федірко. У своєму розпорядженні вона мала двох коней та двох волів, висівали ячмінь та овес [5, арк. 66]. Окупанти значну увагу приділяли збиранню та переробці вирощеного урожаю [12, арк. 63а] (Додаток Д).

Селянам довелося пристосовуватися до вимог нових господарів, які зберегли систему трудоднів у господарствах. Записи робилися у "Відомості обліку трудоднів", облік проводився щоденно. У 1942 році встановлювалися такі норми: для жінок 70, для чоловіків – 120. Невиконання розпоряджень загрожувало втратою земельної ділянки [10, арк. 173]. У 1941 році на тільки-но окупованих землях виплата заробітної плати здійснювалася житніми снопами – 10 снопів за день [3, арк. 16]. Ймовірно, це пояснюється тим, що на більшій кількості площ зернові були скошені та заскиртовані, але обмолотити вдалося лише незначну частину. В 1942–1943 роках виплата на трудодні проводилася ячменем, просом [12, арк. 8, 21]. При цьому в переліку ми не знаходимо пшениці. Очевидно, що весь вирощений урожай пшениці забирався для потреб армії.

Селян часто залучали до дорожніх робіт: взимку для очищення шляхів від снігу, влітку – від бур'яну [12, арк. 74]. Заборонявся проїзд дорогами після дощу та випасання худоби на шляхах [7, арк. 21].

Аналіз стану наукової розробки теми засвідчив, що не існує спеціального комплексного дослідження окупаційного періоду Лосинівки та проблем життя її мешканців у роки Другої світової війни.

Важливими джерелами з теми дослідження стали матеріали Державного архіву Чернігівської області, які ніколи не долучалися до висвітлення окресленого кола питань. Проведено ґрунтовне опитування восьми жителів Лосинівки, які пережили окупацію, матеріал систематизовано та використано при написанні статті. Це суттєво розширило уявлення про сприйняття сільським населенням "нового режиму" в окремо взятому населеному пункті, його взаємовідносини з окупаційною владою.

З самого початку окупації Лосинівки було налагоджено роботу органів влади, запроваджено чіткий облік населення, суворий контроль за переміщенням. Органи місцевого управління повністю залежали від окупаційної влади, підкорялися їй та виконували всі постанови. Повсякденне життя селянства знаходилося під суворим контролем окупаційної влади.

Проаналізовано кількісний та віковий склад населення села в роки окупації. Виявлено, що найчисельнішою верствою в Лосинівці були діти – 43 %, а також жінки – їх частка становила третину населення. Загалом, частка жінок, дітей та людей похилого віку (від 65 років) становила 79 %. Саме вони винесли на своїх плечах весь тягар окупації.

Встановлено, що в Лосинівці нацистами було створено дев'ять громадських господарств, введено загальну трудову повинність та збережено оплату за трудоднями.

Робота має перспективу проведення подальших досліджень у напрямку вивчення повсякденного життя жителів Лосинівки в період окупації, розвитку освіти, медицини, духовної сфери, функціонування податкової системи, організації діяльності сільськогосподарських установ тощо.

Література

1. Державний архів Чернігівської області. Ф. Р-3085. Оп. 1. Спр. 50.
2. ДАЧО. Ф. Р-3087. Оп. 1. Спр. 3.
3. ДАЧО. Ф. Р-4432. Оп. 1. Спр. 1.
4. ДАЧО. Ф. Р-4437. Оп. 1. Спр. 5.
5. ДАЧО. Ф. Р-4437. Оп. 1. Спр. 13.
6. ДАЧО. Ф. Р-4437. Оп. 1. Спр. 19.
7. ДАЧО. Ф. Р-4441. Оп. 1. Спр. 1.
8. ДАЧО. Ф. Р-4441. Оп. 1. Спр. 3.
9. ДАЧО. Ф. Р-4441. Оп. 1. Спр. 6.
10. ДАЧО. Ф. Р-4442. Оп. 1. Спр. 1.
11. ДАЧО. Ф. Р-4443. Оп. 1. Спр. 1.
12. ДАЧО. Ф. Р-4443. Оп. 1. Спр. 3.
13. ДАЧО. Ф. Р-4456. Оп. 1. Спр. 2.
14. Власенко С. Органи влади на території військової зони України в період нацистської окупації: організація, підбір кадрів, функціонування (1941–1943 рр.). *Сіверянський літопис*. № 2. С. 60–69.
15. Дудченко Г., Тучина Н. Ніжинська управа в 1941–1943 роках: становлення кадрового складу та організаційної структури. *Ніжинська старовина. Ніжинознавчі студії № 3: історико-культурологічний збірник*. 2007. Вип. 3 (6). С. 34–39.
16. Історія міст і сіл УРСР. Чернігівська область / ред. кол. тому П. Тронько (гол. редкол.). Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1972. 788 с.
17. Історія України: джерельний літопис. Київ: КВІЦ, 2012. С. 557.
18. Коваль М. В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.). Київ: Видавничий дім "Альтернативи", 1999. Т. 12. 336 с.
19. Моргун Ф. Т. Сталінсько-гітлерівський геноцид українського народу. Факти і наслідки. Полтава: Дивосвіт, 2008. С. 188, 193.
20. Моргун Ф. Т. Що приховується за димовою завісою міфів про війну? *Дзеркало тижня*. 2008. № 22.
21. Перехрест О. Г. Українське село в 1941–1945 рр.: економічне та соціальне становище: монографія / НАН України. Ін-т історії України. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-353-220-2/978-966-353-220-2.pdf>
22. Потапенко Я. Політизація історичної пам'яті про Другу світову війну. URL: http://newipiend.pimentos.com.ua/wp-content/uploads/2018/08/potapenko_polityzatsia.pdf
23. Рекотов П. В. Органи управління на окупованій території України (1941–1944 рр.). *Український історичний журнал*. 1997. № 3. С. 90–101.
24. Симоненко В. Літопис суворих часів. *Під прапором Леніна*. 1967. № 74. С. 2.

25. Симоненко В. Документи полум'яних років. Під прапором Леніна. 1973. № 143. С. 2, 3.
26. Симоненко В. Не обійшлися без газети й окупанти. *Ніжинський вісник*. 2000. № 59. С. 3.
27. Спалені села і селища Чернігівщини в 1941–1943 роках: злочини проти цивільного населення: збірник документів і матеріалів / упоряд.: С. В. Бутко, О. В. Лисенко. Чернігів: Десна-Поліграф, 2013.
28. Україна: хроніка ХХ століття довідкове видання. Роки 1941–1943. Київ, 2005. С. 107.
29. Хронологічний довідник про тимчасову окупацію німецько-фашистськими загарбниками населених пунктів Чернігівської області і визволення їх Червоною Армією. 1941–1943 / упоряд.: П. В. Дніпровський, С. В. Малкієль. Чернігів: Деснянська правда, 1947.
30. Чернігівщина: Енциклопедичний довідник. Київ: "Українська радянська енциклопедія" імені М. П. Бажан, 1990. С. 411–412.
31. Усні свідчення Дигала Юхима Йосиповича, 1925 року народження, жителя селища Лосинівка Ніжинського району Чернігівської області.
32. Усні свідчення Зубок Марії Петрівни, 1929 року народження, жительки селища Лосинівка Ніжинського району Чернігівської області.
33. Усні свідчення Кудлая Івана Пилиповича, 1931 року народження, жителя селища Лосинівка Ніжинського району Чернігівської області.
34. Усні свідчення Парасюк Тетяни Іванівни, 1926 року народження, жительки селища Лосинівка Ніжинського району Чернігівської області.
35. Усні свідчення Яременко Марії Кіндратівни, 1927 року народження, жительки селища Лосинівка Ніжинського району Чернігівської області.

References

1. Derzhavnyi arkhiv Chernihivskoi oblasti, f. R-3085 op. 1, spr. 50.
2. DACHO, f. R-3087, op. 1, spr. 3.
3. DACHO, f. R-4432, op. 1, spr. 1.
4. DACHO, f. R-4437, op. 1, spr. 5.
5. DACHO, f. R-4437, op. 1, spr. 13.
6. DACHO, f. R-4437, op. 1, spr. 19.
7. DACHO, f. R-4441, op. 1, spr. 1.
8. DACHO, f. R-4441, op. 1, spr. 3.
9. DACHO, f. R-4441, op. 1, spr. 6.
10. DACHO, f. R-4442, op. 1, spr. 1.
11. DACHO, f. R-4443, op. 1, spr. 1.
12. DACHO, f. R-4443, op. 1, spr. 3.
13. DACHO, f. R-4456, op. 1, spr. 2.
14. Vlasenko S. Orhany vlady na terytorii viiskovoi zony Ukrainy v period natsystskoi okupatsii: orhanizatsiia, pidbir kadriv, funktsionuvannia (1941–1943 rr.). // *Siverianskyi litopys*. №2. S. 60–69.
15. Dudchenko H., Tuchyha N. Nizhynska uprava v 1941–1943 rokakh: stanovlennia kadrovoho skladu ta orhanizatsiinoi struktury. // *Nizhynska starovyna*. Nizhynoznavchi studii №3 : Istoryko-kulturolohichni zbirnyk. 2007. Vypusk 3 (6). S. 34–39.

16. Istoriiia mist i sil URSS. Chernihivska oblast / Red. kol. tomu P. Tronko (hol. redkol.). K.: Holovna redaktsiia URE AN URSS, 1972. 788 s.
17. Istoriiia Ukrainy: Dzherelnyi litopys. K.: KVITs, 2012. S. 557.
18. Koval M. V. Ukraina v Druhii svitovii i Velykii Vitchyznianiі viinakh (1939-1945 rr.). Tom 12. K.: Vydavnychi dim "Alternatyvy", 1999.
19. Morhun F. T. Stalinsko-hitlerivskiy henotsyd ukrainskoho narodu. Fakty i naslidky. Poltava: Dyvosvit, 2008. S. 188, 193.
20. Morhun F. T. Shcho prykhovuietsia za dymovoiu zavisoiu mifiv pro viinu?// Dzerkalo tyzhnia. 2008. №22.
21. Perekhrest O. H. Ukrainske selo v 1941-1945 rr.: ekonomichne ta sotsialne stanovyshche. Monohrafiia / NAN Ukrainy. In-t istorii Ukrainy. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-353-220-2/978-966-353-220-2.pdf>
22. Potapenko Ya. Polityzatsiia istorychnoi pamiaty pro Druhu svitovu viinu. URL: <http://newipiend.pimentos.com.ua/wp-content/uploads/2018/08/potapenko-polityzatsia.pdf>
23. Rekotov P. V. Orhany upravlinnia na okupovanii terytorii Ukrainy (1941-1944 rr.)// Ukrainysky istorychnyi zhurnal. 1997. № 3. S. 90-101.
24. Symonenko V. Litopys suvorykh chasiv / V. Symonenko // Pid praporom Lenina. 1967. №74. S. 2.
25. Symonenko V. Dokumenty polumianykh rokiv / V. Symonenko // Pid praporom Lenina. 1973. №143. S. 2, 3.
26. Symonenko V. Ne obiishlysia bez hazety y okupanty / V. Symonenko // Nizhynskyi visnyk. 2000. №59. S. 3.
27. Spaleni sela i selyshcha Chernihivshchyny v 1941–1943 rokakh: zlochyny proty tsyvilnoho naselennia. Zbirnyk dokumentiv i materialiv / Uporiad.: S. V. Butko, O. V. Lysenko. Chernihiv: Vydavnytstvo Desna Polihraf, 2013.
28. Ukraina: khronika KhKh stolittia. Dovidkove vydannia. Roky 1941-1943. Kyiv, 2005. S.107.
29. Khronolohichni dovidnyk pro tymchasovu okupatsiiu nimetsko-fashystskymy zaharbnykamy naselenykh punktiv Chernihivskoi oblasti i vyzvolennia yikh Chervonoiu Armiieiu. 1941–1943 / Uporiad.: P.V. Dniprovskiy, S. V. Malkiiel. Chernihiv: Desnianska pravda, 1947.
30. Chernihivshchyna. Entsyklopedychnyi dovidnyk. K.: Vyd-vo "Ukrainska radianska entsyklopediia" imeni M. P. Bazhan, 1990. S. 411-412.
31. Usni svidchennia Dyhala Yukhyma Yosypovycha, 1925 roku narodzhennia, zhytelia selyshcha Losynivka Nizhynskoho raionu Chernihivskoi oblasti.
32. Usni svidchennia Zubok Marii Petrivny, 1929 roku narodzhennia, zhytelky selyshcha Losynivka Nizhynskoho raionu Chernihivskoi oblasti.
33. Usni svidchennia Kudlaia Ivana Pylypovycha, 1931 roku narodzhennia, zhytelia selyshcha Losynivka Nizhynskoho raionu Chernihivskoi oblasti.
34. Usni svidchennia Parasiuk Tetiany Ivanivny, 1926 roku narodzhennia, zhytelky selyshcha Losynivka Nizhynskoho raionu Chernihivskoi oblasti.
35. Usni svidchennia Yaremenko Marii Kindrativny, 1927 roku narodzhennia, zhytelky selyshcha Losynivka Nizhynskoho raionu Chernihivskoi oblasti.

Додатки**Додаток А****Розпорядження начальника Лосинівської районної поліції Христачевського М. В. про оплату праці поліцаям селища Лосинівка**

Старосте с. Лосиновка

Выплатите Вашим работникам полиции села в месяц

1. Зарплата руб. 150
2. Муки кгр. 8 восем.
3. Мяса кгр. 2 два
4. Крупа кгр. 3 три
5. Картошка кгр 30 тридцать
6. Обезпечте топливом, продукты выдавать бесплатно.

Нач. райполиции Христачевский

Державний архів Чернігівської області. Ф. Р-4442. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 205.

Додаток Б**Розпорядження Лосинівської сільської управи з приводу підписки газети "Ніжинські вісті"**

До гр. госп. № 6

Згідно розпорядження Райуправи Вам надано план підписки газети на вересень місяць 40 примірників, з розрахунку 4 карб. на місяць.

Зобов'язуємо здати гроші до с/управи не пізніше 25/8 – 42 р. Вразі неподачі в срок не одержуватимете газети.

Державний архів Чернігівської області. Ф. Р-4443. Оп. 1. Спр. 3. Ст. 198.

Додаток В**Розпорядження Польової комендатури про необхідність догляду за німецькими солдатськими могилами**

Уповноваженому гром. госп. № 6

При цьому надсилаємо копію розпорядження польової комендатури від 3-8-42 року до відому та виконання

До старости Лосинівського району

Старости і старости районів повинні звернути увагу на те, що могили героїв, які знаходяться на їхній території, повинні утримуватися громадами (огорожа, обсадження квітами і т. д.). До 1-го числа кожного квартала треба повідомити про к-ть і стан німецьких солдатських могил окремо по району і по громадах теж саме стосується і могил місцевих мешканців, які загинули в боротьбі проти більшовизму.

За польового коменданта Радник військової управи

Державний архів Чернігівської області. Ф. Р-4443. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 7

Додаток Г**Витяг з наказу по Лосинівській комендатурі про режим роботи під час весняно-польових робіт**

Наказ № 8 по Лосинівській комендатурі від 8.5.42

2. Все працездатне населення від 15 років повинно працювати на полі – сапати.

3. ...Встановити сигнал для відбою часів, виїзди в поле в 4 год. ранку, обідній перерив з 12 до 14 годин дня. Кінець роботи в 8 год.

Державний архів Чернігівської області. Ф. Р-4442. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 167.

Додаток Д

Наказ по Лосинівській комендатурі про організацію роботи з обмолоту зернових культур

Наказ по Лосинівській комендатурі від 23 вересня 1942 року

1. Організувати молотьбу на дві зміни, щоб молотарки працювали на добу не менше 20 годин.

2. За кожну годину простою молотарки вашим гром. госп. уплачується штраф сумою 200 крб.

3. Поруч з молотьбою молотарками організувати молотьбу ціпами та кінними молотарками, щоб кожного дня на молотьбі ціпами працювало не менше 25–30 % працездатного населення цього гром. госп.

Державний архів Чернігівської області. Ф. Р-4443. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 63а.

Н. Д. Авраменко

учитель истории Лосиновской ООШ I–III ст.

Т. В. Черненко

старший преподаватель кафедры дошкольного обучения Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя

Введение немецкого оккупационного режима

в селе Лосиновка Лосиновского района Черниговской области

В статье на основе анализа архивных материалов, опубликованных документов, устных источников, проанализирована оккупационная политика Германии и ее влияние на жизнь крестьян в условиях военной действительности на отдельно взятой территории. Отражен процесс становления немецких органов власти в Лосиновке, охарактеризован состав населения, раскрыта хозяйственная деятельность населения в условиях оккупации.

***Ключевые слова:** оккупационный режим, военная зона оккупации, Полевая комендатура, управа, полиция, общественные хозяйства, трудодни.*

N. Avramenko

teacher of History in Losynivka's secondary school I–III grades

T. Chernenko

senior teacher of professorial chair preschool education in Nizhyn M. Gogol State University

The imposition of German occupied regime in the village of Losynivka the district of Losynivka Chernihiv oblast

The imposition of German occupied regime in the village of Losynivka the district of Losynivka Chernihiv oblast

In the article with reference to the analysis of archives materials, published documents, oral sources was examined occupied politics of Germany and its influence on people's lifestyle in conditions of military action on a separate territory. It was shown the process of establishing German authorities in Losynivka, was characterized inhabitants, was shown the hospodariat action of inhabitants in conditions of occupation. It was analyzed actions of occupied politics on organization of inhabitants and the main ways of their hospodariat. There was a process of general labour servitude and a system of paid work for labour days. It was shown ways of ideological influence of occupied politics as for the population of Losynivka.

***Key words:** an occupied regime, a military zone of occupation, Polova kommandatura, an authority, the police, civil hospodariat, labor days.*